

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Mai 2005

SKJØNN OG RETTFERDIGHET

Vi kan skille mellom formell teori innbakt i Norges Bank modeller og tilhørende prognoser, og mer uformell teori som gir seg utslag i skjønnsutøvelsen til dem som bestemmer renten i Norge. Det er viktig at modellapparat og prognoser blir bedre, slik at behovet for skjønn blir mindre.

Arbeidsløse horder i fattige land er et faktum. Men er folk arbeidsløse i u-land *på grunn av verdenshandelen*? Spør folk i Japan og Sør-Korea. Spør dem på Taiwan og i Kina. Hvor ville disse landene vært uten internasjonal handel? Og hvor ville Norge vært?

Har utenlandske bedrifter som prøver seg på bedriftsoppkjøp her i landet, mer tvilsomme motiver enn norske? I 2001 klarte DnB å hindre finske Sampo i å overta Storebrand. DnB er selv er en dyktig imperiebygger og ville hindre andre som var ute i samme ærend.

I dette månedsbrevet kommenterer jeg tre avisartikler skrevet av henholdsvis Hallvard Bakke i Dagsavisen den 11. april, av Torbjørn Jagland i samme avis tre dager før, og av Kåre Willoch i Aftenposten fire dager etter. Til sammen kan de tre skribentene vise til to statsministerposter, to poster som handelsminister og en som utenriksminister. Da er det lov å forvente kunnskapsrike analyser og innsiktsfulle konklusjoner.

Behov for mer skjønn i pengepolitikken?

Hallvard Bakke skriver om Norges Bank Watch – en nylig fremlagt rapport om pengepolitikken i Norge. Han avslutter artikkelen slik:

”Løsningen er ikke flere modeller og prognosemakere. Løsningen er å legge mindre vekt på teoretiske prognoser og i stedet ta inn over seg den faktiske økonomiske situasjonen, og så evne å foreta en fornuftig avveining av ulike hensyn og utøve sunt skjønn når rentene skal settes.”

Begrepet ”teoretiske prognoser” er ikke lett å forstå. Det høres ut som om ”teoretisk” er noe negativt. Prognoser er tallmessig anslag over en usikker fremtid. For å lage slike anslag trengs teori og data. Man kan eventuelt søke å påvise at Norges Bank bruker dårlig eller uegnet teori når den lager prognoser. Eller at Banken anvender feil sett av data.

Bakke vil at Banken ”i stedet (skal) ta inn over seg den faktiske økonomiske situasjonen”. Mener Hallvard Bakke at Norges Bank ikke tar inn over seg ”den faktiske økonomiske situasjonen”? Klart den gjør det. Renten vurderes løpende på bakgrunn av tilgjengelig informasjon om økonomien. At de beslutningene som Banken fatter, etter Bakkes mening tidvis ikke er passende, er i sin skjønneste orden. Men å antyde at Norges Bank ikke tar inn over seg den faktiske økonomiske situasjonen, er ikke passende. Hva tror Bakke Norges Bank ellers har et Regionalt nettverk for? Eller hvorfor bruker man 10-15 årsverk på å analysere den aktuelle økonomiske situasjonen?¹

Bakke vil at Banken skal legge mindre vekt på prognoser og mer vekt på skjønn, kfr. utsagnet at vår sentralbank må ”utøve sunt skjønn når renten skal settes”. Klart at sunt skjønn er viktig. Men hva skal til for å utøve sunt skjønn? ”Ikke noe er så praktisk som en god teori”, sa Keynes. Vi kan skille mellom formell teori innbakt i Norges Bank modeller og prognoser, og mer uformell teori, i hodene på dem som bestemmer renten i Norge. Nyere forskning viser at folk gjerne har mer tillit til egen skjønnsutøvelse enn hva det objektivt sett er grunnlag for. Om dette også gjelder medlemmene av Hovedstyret i Norges Bank, blir det viktig at modellapparat og prognoser blir bedre, slik at behovet for skjønnsutøvelse blir mindre.

Blir man fattig av å handle?

I Torbjørn Jaglands artikkel finner vi følgende bastante utsagn:

”På grunn av den urettferdige verdenshandelen er proletaren i den tredje verden i den samme situasjon som arbeidsfolk var i her i Norge før velferdsstaten og arbeiderbevegelsen kom. De får ikke brukt det viktigste og eneste de eier – sin egen arbeidskraft. Arbeidsløse horder blir avhengig av hjelp for å overleve fra dag til dag.”

Arbeidsløse horder i fattige land er et faktum. Men er folk arbeidsløse i u-land *på grunn av verdenshandelen*? Spør folk i Japan og Sør-Korea. Spør dem på Taiwan og i Kina. Hvor ville disse landene vært uten internasjonal handel? Og hvor ville Norge vært? Kikk deg rundt der du sitter. Hvor mye mer ville klærne du har på deg kostet om de ikke var produsert i utlandet? Hvor mye dårligere ville kvaliteten på bilen din vært, om den i ly av tollmurer hadde blitt produsert i Norge? Hvor mye mindre laks ville vi alet opp her i landet om ikke utlendinger stod klare til å kjøpe det meste?

I 2004 produserte vi 120 kg laks pr. nordmann, men spiste selv i gjennomsnitt snaue 6 kilo. Det betyr at vel 95 % av all laks produsert i Norge gikk til eksport.

I 1978 la Kina om sitt økonomiske system. Man satset på en utadvendt strategi for økonomisk vekst. I desember 2001 ble Kina – etter 15 års forhandlinger – tatt opp i Verdens Handelsorganisasjon (WTO). Tre år senere var Kinas utenrikshandel blitt fordoblet. Eksporten tilsvarer nå 35 % av samlet verdiskapning i Kina. Det tilsvarende tallet for USA er 10 % og for Japan 13 %. I fjor *økte* Kinas eksport til andre land med *mer* enn Indias *samlede* eksport. India har tatt poenget og er på full fart etter.

Den økonomiske veksten i Kina er til glede for den jevne kineser. Grunnen til at fattigdommen tross alt er på vei ned her i verden, er det raskt økende antall kinesere som nå er

¹ I den foreløpige versjon av rapporten fra Norges Bank Watch skrev vi feilaktig 90 årsverk her.

over fattigdomsgrensen. Arbeidskraft er i ferd med å bli en stadig knappere faktor. Det gir press oppover på lønningene.

En meget viktig grunn til at Kina har maktet å gå fra null eksport til 35 % på mindre enn 30 år er åpenhet for utenlandske investeringer. Nærmere 50 % av kinesisk eksport skjer fra utenlandsk eide bedrifter.

Den urettferdige verdenshandelen, snakker Jagland om. Hva som er urettferdig, er avhengig av øynene som ser. Mange mener at den beskyttelsen som norsk jordbruk mottar, er urettferdig overfor de fattige land i verden. Muligheten fattige land har for økt produksjon og eksport av jordbruksprodukter blir effektivt hindret av særinteresser i de rike landene. At handel jordbruksprodukter holdes utenfor WTO-avtalen, var en viktig grunn til at presidenten i Brasil, Lula da Silva, ”veltet bordet og gikk fra møtet i WTO i Cacun for litt over et år siden”, som Jagland sier.

Men Bondelaget her på berget vil trolig legge noe annet i begrepet rettferdighet.

”No nation was ever ruined by trade”, sa diplomaten og lynavleder-oppfinneren Benjamin Franklin. Han traff spikeren på hodet.

Hvorfor ”bør” vi så mye?

Kåre Willoch er det ikke lett å bli klok på. Hans kronikk i Aftenposten den 15. april er full av påstander som mangler begrunnelse. Kronikken starter slik:

”Salg av norske bedrifter til utlandet trenger ikke alltid ha rasjonelt motiv. Imperiebygging, personlig ærgjerrighet og økonomisk gevinst for finansforetak og enkeltaktører kan spille sterkt inn. Skal statlig kapital brukes til nasjonalt eierskap?”

Er det slik at om en utlending kjøper en norsk bedrift er sjansen større for at det ikke skal være ”rasjonelt motivert” enn om en nordmann står som kjøper? Rasjonelt i forhold til hva? Er norske forretningsfolk utstyrt med mindre personlig ærgjerrighet enn utenlandske? Hva er forresten så galt med litt ærgjerrighet? Kan man bli en topp politiker uten?

Hos Willoch fremstår utenlandske bedriftsoppkjøpere med andre motiver enn norske. Er ikke våre kapitalister like hissige på økonomisk gevinst som andre lands? Og er de ikke vel så fokusert på imperiebygging med tilhørende mulighet for å ta ut en monopolfortjeneste?

En norsk bedrift som kjøper en norsk bedrift, kan ha ønske om å befeste sin posisjon – øke sin markedsandel og sin makt. I så fall vil en utenlandsk kjøper til den norske bedriften kunne være å foretrekke. Økt mangfold og større konkurranse er begge deler av det gode.

Fem ganger skriver Willoch ”bør” i sin kronikk. Her er et eksempel:

”Det bør også kunne etableres en eller flere nye institusjoner som får som en del av sine oppdrag å forvalte offentlig kapital slik at den støtter norsk eierskap som må antas å være av samfunnsmessig interesse.”

Bør kunne etableres? Hva mener Willoch egentlig? Hvorfor slike institusjoner bør etableres, sier ikke Willoch noe om. Bare at de bør. Det vil si at han synes det. Fint. Men si det da. ”Etter mitt syn bør...” Det generelle ”det bør” skriker etter en analyse, etter et generelt og allmenngyldig resonnement.

Aner vi Norsk Investorforum i ny drakt? Er ikke dette reinspikke Fremskrittspartipolitikk? Populisme på sitt beste – eller verste? Skal Willoch ha en gjeng med superbyråkrater som først skal avklare hva som ”antas å være av samfunnsmessig interesse”, for så å se til at staten går tungt inn på eiersiden? Åpnes det ikke dermed opp for fet bruk av oljepenger og for en lobbyisme uten grenser? Den smarte kapitalist – og mange av dem er det – vil gå i tenkeboksen. Hvordan fremstå med en virksomhet ”som antas å være av samfunnsmessig interesse” og dermed presse opp prisen på egne aksjer ved å tvinge staten frem som kjøper?

Willoch er engstelig for at deler av norsk næringsliv kan ”bli ofre for utenlandsk næringsimperialisme”. Han trekker frem finske Sampos forsøk på i 2001 å ta over Storebrand. Det kunne, etter Willochs mening, ”skade Norge om utlendinger fikk kontroll med all den norske kapitalen som forvaltes av selskapet”. Mulig det. Men Willoch må i så fall forklare hvorfor. Er Sampo dårligere i sin kredittvurdering enn Storebrand? Vil pensjonsmidlene Storebrand forvalter på nordmenns vegne få dårligere avkastning? Bare å si at Sampos overtagelse av Storebrand vil skade Norge, blir for tynt.

”Endog Folketrygdfondet”, sier Willoch, ”som forvalter offentlige midler, stemt for salg til finnene av denne kommandoposten i norsk økonomi”. Pussig ordvalg. ”Kommandopost” kan man vel ikke selge til utlandet?

Med vel 10 % av aksjene klarte imidlertid DnB å hindre Sampo i å bli eiere ved tvangsinnløsning av aksjer til eiere som ikke ville selge frivillig. Mon tro hvorfor? Trolig fordi DnB selv er en dyktig imperiebygger og ville hindre andre som var på samme galeien. Og DnB har lyktes – vært flink – siden den gang har vi fått DnBNOR med en tre ganger så stor markedsandel som Nordea, den nest største banken i Norge. Også på livsforsikring er DnBNOR størst; med en markedsandel på 35 %, mot 27 % for Storebrand.

Mot slutten av artikkelen snakker Willoch om ”behovet for å beskytte nasjonalt eierskap”. Beskytte mot hva? Om utenlandske selskap mener seg dyktigere til å drive virksomheter i Norge enn norske foretak, vil de utenlandske gjerne være villig til å betale mer for å overta. Nyere forskning viser at nettopp dette ofte skjer; at verdiskapningen øker etter utenlandske overtakelse. Når utenlandske selskaper lykkes med mer rasjonell drift, kommer det det norske samfunn til gode.

Vår tidligere statsminister svinger seg til nye høyder når han snakker om frykten for at, ”utenlandske imperiebyggere eller endog rovdyr” skal ”erobre” norske bedrifter. Hva skal man si om en slik språkbruk?

Kunnskapsrike analyser og innsiktsfulle konklusjoner er ikke hva som preger de tre avisartiklene som her er tatt opp. Bør man bekymre seg?

3. mai 2005